

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 2 (2014)

Η Παρούσα Κοινωνικοοικονομική Κατάσταση των Πυρόπληκτων Περιοχών του Νομού Ηλείας: Μια Δειγματοληπτική Μελέτη

*Κλάιβ Ρίτσαρντσον, Αλεξάνδρα Γεωργά, Μιράντα
Τάτο*

doi: [10.12681/sp.10555](https://doi.org/10.12681/sp.10555)

Copyright © 2016, Κλάιβ Ρίτσαρντσον, Αλεξάνδρα Γεωργά, Μιράντα
Τάτο

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ρίτσαρντσον Κ., Γεωργά Α., & Τάτο Μ. (2017). Η Παρούσα Κοινωνικοοικονομική Κατάσταση των Πυρόπληκτων Περιοχών του Νομού Ηλείας: Μια Δειγματοληπτική Μελέτη. *Κοινωνική Πολιτική*, 2, 47-62.
<https://doi.org/10.12681/sp.10555>

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΥΡΟΠΛΗΚΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΛΕΙΑΣ: ΜΙΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΠΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Ρίτσαρντσον Κλάιβ¹
Γεωργά Αλεξάνδρα²
Τάτο Μιράντα³

Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Μελετήσαμε τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις των καταστροφικών πυρκαγιών που εκδηλώθηκαν στο Νομό Ηλείας το 2007. Πραγματοποιήθηκε μία δειγματοληπτική έρευνα (N=1529) στις πυρόπληκτες περιοχές το 2012. Ο πληθυσμός αυτής της κυρίως ορεινής περιοχής είναι σε μεγάλο βαθμό ηλικιωμένος (το ένα τέταρτο άνω των 65 ετών) με χαμηλή μόρφωση (45% με πρωτοβάθμια εκπαίδευση μόνο). Το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού είναι αυτοαπασχολούμενο σε γεωργικά ή άλλα επαγγέλματα, με λίγους μισθωτούς. Το 52% θεωρεί ότι η οικονομική τους κατάσταση χειροτέρευσε μετά τις πυρκαγιές αν και οι περισσότεροι αναφέρουν ως μοναδική ή κύρια αιτία την οικονομική κρίση. Προβλήματα στέγασης επίσης δε θεωρούνται ότι προκλήθηκαν από τις πυρκαγιές αλλά προϋπήρχαν. Η έρευνα δεν ανέδειξε έντονα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, ο πληθυσμός είναι επιρρεπής ιδιαίτερα στη φτώχεια και στο γεωγραφικό αποκλεισμό.

Λέξεις κλειδιά: Πυρόπληκτες περιοχές, Ηλεία, Φτώχεια, Οικονομική κρίση,
Κοινωνικός αποκλεισμός

---

¹ Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Διευθυντής του Ινστιτούτου Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού.

² Κοινωνική Ερευνήτρια, Ινστιτούτου Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού. Πάντειο Πανεπιστήμιο.

³ Στατιστικός, Απόφοιτος Πανεπιστημίου Πειραιά.

Abstract

The socioeconomic consequences of the catastrophic fires of 2007 in Elias Prefecture were investigated in a sample survey of 1529 residents in the fire-affected districts in 2012. The population of this chiefly mountainous area is elderly (a quarter over 65) and has low education (45% no higher than primary). There are few employment opportunities and most of the labour force is self-employed in agricultural or other occupations. Half the population believes that their economic situation has worsened since the fires. However, most blame this entirely or partly on the economic crisis. Housing problems were to a large extent said to be long-standing ones that also were not principally caused by the fires. The survey did not reveal acute social exclusion at present but the population is vulnerable to poverty and geographical exclusion in particular.

Key words: Fire-damaged areas, Elia, Poverty, Economic crisis, Social exclusion

1. Εισαγωγή

Οι δασικές πυρκαγιές αποτελούν ένα σταθερό καλοκαιρινό φαινόμενο στην Ελλάδα. Ο υπεύθυνος φορέας της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταγράφει κατά μέσο όρο 1.554 πυρκαγιές το χρόνο στην Ελλάδα στο διάστημα 1980-2012, καίγοντας 471.410 στρέμματα ετησίως (Institute for Environment and Sustainability, 2013, ππ. 105-106). Ξεχωρίζει το εξαιρετικά μαύρο έτος 2007, όταν χάθηκαν περισσότερα από 2 εκ. στρ., το πενταπλάσιο του μέσου όρου. Όπως είναι γνωστό, ένα πολύ μεγάλο μέρος αυτής της καταστροφής καταγράφηκε στην Πελοπόννησο, και ιδιαίτερα στο Νομό Ηλείας, τον Αύγουστο εκείνης της χρονιάς (βλ. χάρτη σε Boschetti et al., 2008). Το συμβάν ήταν δυστυχώς εξαιρετικό όχι μόνο σε ό,τι αφορά τη γεωγραφική του έκταση, αλλά και για τη, χωρίς προηγούμενο, απώλεια ανθρώπινων ζώων. Οι 43 από τους 67 θανάτους έγιναν στο Ν. Ηλείας (Psarros et al., 2008) περιλαμβάνοντας 23 άτομα σε μία μέρα σε ένα σημείο κοντά στο χωριό Αρτέμιδα (Xanthopoulos et al., 2007).

Οι τραυματικές συνέπειες αυτής της φυσικής καταστροφής είναι θέμα πολλών επιστημονικών ερευνών. Εστιάζονται στην αντιμετώπιση και διαχείριση μεγάλων πυρκαγιών (Maditinos & Vassilidis, 2011) καθώς και στα προβλήματα του φυσικού περιβάλλοντος όπως στη διάβρωση του εδάφους (Rozos et al., 2010) και στην αναδάσωση (Christopoulou, 2011), αλλά κυρίως στις συνέπειες για τη ψυχική υγεία των επιζώντων (Psarros et al., 2008, Adamis & Papanikolaou, 2011, Kolaitis et al., 2011, Papanikolaou et al., 2011, Papadatou et al., 2012).

Μία πλευρά που δεν έχει μελετηθεί επαρκώς αφορά τις πιθανές κοινωνικοοικονομικές μεταβολές μετά το 2007 ως συνέπεια της πυρκαγιάς. Πολλές οικογένειες είχαν υποστεί σημαντική οικονομική ζημιά, είτε άμεσα λόγω της καταστροφής ακίνητης περιουσίας, είτε έμμεσα λόγω της μελλοντικής απώλειας εισοδήματος από τον τουρισμό και τις γεωργικές δραστηριότητες. Οι Bassi & Kettunen (2008) αναφέρουν μία εκτίμηση του κόστους από 3 έως 5 δις. ευρώ. Υπό αυτές τις συνθήκες, αναμένεται να έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός οικογενειών που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας. Η απώλεια του σπιτιού ή του επαγγέλματος μπορεί να έχει ωθήσει οικογένειες στη μετανάστευση από τις πυρόπληκτες περιοχές, μία μετακίνηση που πιθανόν αφορά περισσότερο τα άτομα εργασιακής ηλικίας και τα παιδιά τους, αφήνοντας πίσω τους ηλικιωμένους. Αυτά τα φαινόμενα, μαζί με τις όποιες συνέπειες της πυρκαγιάς στην υγεία, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο πληθυσμός της περιοχής της Ηλείας μετά το 2007 αναμένεται να είναι φτωχότερος

και μεγαλύτερος σε ηλικία, με μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας και χειρότερη υγεία σε σύγκριση με την περίοδο πριν το 2007. Σε συνδυασμό με το γεωγραφικό αποκλεισμό της κυρίως ορεινής περιοχής, στην οποία εκδηλώθηκε η πυρκαγιά, συμπεραίνεται ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός πρέπει να έχει πάρει αυξημένες διαστάσεις στις πυρόπληκτες περιοχές.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, σχεδιάστηκε το ερευνητικό πρόγραμμα «Έρευνα για τις Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού στις Πυρόπληκτες Περιοχές του Νομού Ηλείας» που υλοποιήθηκε από ερευνητές του Παντείου Πανεπιστημίου και του Ινστιτούτου Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού σε συνεργασία με την Αναπτυξιακή Εταιρεία Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας Α.Ε (πρώην Ηλειακή Αναπτυξιακή Α.Ε. της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ηλείας), με χρηματοδότηση από τα Επιχειρησιακά Προγράμματα «Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα» και Περιφερειών σε Μετάβαση, στο πλαίσιο της Δράσης Εθνικής Εμβέλειας «Συνεργασία». Μεταξύ άλλων, η μελέτη προέβλεπε τη διεξαγωγή μίας πρωτογενούς δειγματοληπτικής έρευνας στους κατοίκους της πυρόπληκτης περιοχής του Ν. Ηλείας για την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης και των πραγματικών αποτελεσμάτων της πυρκαγιάς του 2007 στην κοινωνική συνοχή, στο εισόδημα, στην απασχόληση, στην οικονομία και στην παραγωγική δομή. Η παρούσα εργασία εστιάζεται στα αποτελέσματα αυτής της δειγματοληπτικής έρευνας.

2. Μεθοδολογία

Ως πληθυσμός της έρευνας ορίστηκε ο μόνιμος πληθυσμός των περιοχών που είχαν χαρακτηριστεί επίσημα ως πυρόπληκτες (ΦΕΚ 1744/Τ.Β'/31-08-2007 και ΦΕΚ 2024/Τ.Β'/15-10-2007). Η μονάδα δειγματοληψίας ήταν το νοικοκυριό αλλά το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε για την καταγραφή στοιχείων για κάθε μέλος των επιλεγμένων νοικοκυριών. Το απαιτούμενο μέγεθος του δείγματος ήταν 1.500 άτομα, όλων των ηλικιών. Θεωρώντας 3 άτομα ανά νοικοκυριό στο μέσο όρο, σχεδιάστηκε δείγμα 500 νοικοκυριών περίπου. Προκειμένου να καλυφθεί γεωγραφικά όλη η περιοχή της έρευνας, έγινε στρωματοποιημένη δειγματοληψία με προκαθορισμένο μέγεθος δείγματος σε κάθε στρώμα.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε με προσωπική συνέντευξη μέσα στο σπίτι με ένα μέλος του επιλεγμένου νοικοκυριού. Περιελάμβανε τις ακόλουθες θεματικές ενότητες: βασικά κοινωνικά χαρακτηριστικά (στοιχεία εκπαίδευσης, ασφάλειας

υγείας, υποκοότητας και χώρας γέννησης), στοιχεία κατοικίας, συνθήκες διαβίωσης, πρόσβαση σε υπηρεσίες, υγεία, επάγγελμα, ανεργία, εισόδημα και μεταβολές σε αυτό, συμμετοχή σε προγράμματα ενίσχυσης πυρόπληκτων, κοινωνικά δίκτυα / υποστήριξη.

Η έρευνα υλοποιήθηκε από 12 εκπαιδευμένους συνεντευκτές σε χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας τον Μάιο του 2012. Ο αριθμός συνεντεύξεων σε κάθε επιλεγμένο χωριό ορίστηκε αρχικά σε αναλογία με το μόνιμο πληθυσμό του. Στη συνέχεια διορθώθηκε έτσι ώστε να μην είναι λιγότερες από 10 συνεντεύξεις ανά χωριό. Επειδή, ως συνέπεια, η κατανομή του δείγματος διαφέρει από αυτή του πληθυσμού, χρησιμοποιούνται συντελεστές στάθμισης κατά τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων. Οι συντελεστές αυτοί βασίζονται στα στοιχεία του μόνιμου πληθυσμού από την Απογραφή Κτιρίων και Πληθυσμού-Κατοικιών του 2011 της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ).

Μετά από σχετική προμελέτη, αποδείχτηκε ότι δεν υπήρχε κανένα διαθέσιμο δειγματοληπτικό πλαίσιο παρά μόνο ο τηλεφωνικός κατάλογος. Σημειώνεται ότι σε άλλη έρευνα στην Ελληνική επαρχία με θέμα τον κοινωνικό αποκλεισμό, χρησιμοποιήθηκε επιτυχώς ο τηλεφωνικός κατάλογος ως δειγματοληπτικό πλαίσιο (Παπαδοπούλου και συν., 2002). Λόγω της πιθανής απόκλισης του πλαισίου από τον πληθυσμό καθώς και των αναμενόμενων αρνήσεων συμμετοχής, έγινε τυχαία επιλογή δείγματος μεγαλύτερου από το απαιτούμενο. Έτσι η αντικατάσταση νοικοκυριών του αρχικού επιλεγμένου δείγματος, έγινε με αντικειμενικό τρόπο και όχι με την υποκειμενική επιλογή του/της συνεντευκτή. Η απόκριση των 500 αρχικών επιλεγμένων νοικοκυριών ήταν 54%.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται και σχολιάζονται τα βασικά ευρήματα της έρευνας. Για στοιχεία που αφορούν το άτομο, τα ποσοστά υπολογίζονται με βάση το σύνολο των μελών των συμμετεχόντων στη μελέτη νοικοκυριών, με εξαίρεση τα στοιχεία για θέματα σχετικά με την απασχόληση, τα οποία έχουν βάση τα μέλη ηλικίας 16 ετών και άνω. Στοιχεία που αφορούν την κατοικία και το νοικοκυριό ολόκληρο, υπολογίζονται με βάση τον αριθμό νοικοκυριών στη μελέτη.

3. Βασικά Συμπεράσματα Πρωτογενούς Έρευνας

3.1 Βασικά κοινωνικά χαρακτηριστικά

Το σύνολο του δείγματος της έρευνας ήταν 1.529 άτομα, εκ των οποίων 847 άνδρες (55,4%) και 682 γυναίκες (44,6%). Αναφορικά με την ηλικιακή κατανομή του δείγματος, ένα σημαντικό μέρος (12,7%) αποτελείται από παιδιά σχολικής ηλικίας ενώ το 1/4 είναι 65 ετών και άνω. Η μέγιστη ηλικία ήταν 98 ετών ενώ το 11,2% του δείγματος ήταν τουλάχιστον 75 ετών.

Πάνω από το ένα τέταρτο αποτελείται από συνταξιούχους, ενώ η δεύτερη συχνότερη κατηγορία είναι οι πλήρως αυτοαπασχολούμενοι. Οι μισθωτοί με πλήρη απασχόληση φθάνουν το 7,5%, ενώ οι άνεργοι αποτελούν 6,6% του δείγματος.

Ένα μεγάλο μέρος του δείγματος (45,5%) έχει χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, έχοντας είτε τελειώσει ή όχι το Δημοτικό. Άλλο ένα 15,7% σταμάτησε την εκπαίδευσή του μετά το Γυμνάσιο. Το 11,2% είναι απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ περίπου το 15% είναι απόφοιτοι ανώτερων και ανώτατων ιδρυμάτων και σχολών. Η εκπαίδευση συνδέεται άμεσα με τις ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος και την πιθανότητα φτώχειας των νοικοκυριών καθώς επηρεάζει άμεσα τις παραγωγικές δυνατότητες των ατόμων, τις αμοιβές που μπορούν να εξασφαλίσουν στην αγορά εργασίας και το επίπεδο ευημερίας τους. Έχει παρατηρηθεί ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες στην Ελλάδα είναι διευρυμένες όχι μόνο μεταξύ ομάδων του πληθυσμού αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο, ειδικά σε ό,τι αφορά στην πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΟΚΕ, 2009).

Στο Νομό Ηλείας το 38,7% είναι απόφοιτοι Δημοτικού ενώ στην υπόλοιπη χώρα το ποσοστό ανέρχεται σε 30,49%. Το 7,5% εγκατέλειψε το Δημοτικό και το 6% δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση. Είναι λοιπόν εμφανές ότι παρόλο που το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί έναν από τους κύριους μηχανισμούς αναδιανομής που διαθέτει το κράτος για τη βελτίωση της θέσης των ασθενέστερων τάξεων, το πρόβλημα των ανισοτήτων στην εκπαίδευση συντηρείται και διευρύνεται.

3.2 Στοιχεία κατοικίας

Ολική ή μερική ζημιά στην κατοικία από τις πυρκαγιές αναφέρεται από το 6% του δείγματος. Από την άλλη μεριά, το 44% απάντησε ότι η πυρκαγιά του 2007 έχει προκαλέσει αλλαγή στον τόπο κατοικίας με το 96,3% αυτών να δηλώνει ως κυριότερο λόγο για την αλλαγή αυτή, την καταστροφή του περιβάλλοντος και πάνω από το μισό να δηλώνει ως λόγο την καταστροφή περιουσίας. Επίσης, πάνω από το 50% έκανε αναφορά και στην απώλεια εισοδήματος (58,3%).

Αναφορικά με το καθεστώς ιδιοκτησίας, παρατηρείται ότι στη μεγάλη πλειονότητα, οι κατοικίες είναι ιδιοκατοικούμενες με ποσοστό 94,6%. Μόλις το 1,2% δηλώνει ότι η κατοικία στην οποία διαμένει είναι ενοικιασμένη. Παρατηρείται, επίσης, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό ιδιοκτησίας έχει η ηλικιακή ομάδα 65+ με 96,9% ενώ αντίθετα το υψηλότερο ποσοστό ενοικίασης παρατηρείται στην ηλικιακή ομάδα 16-29. Τα ποσοστά αυτά υποδηλώνουν τη δυσκολία απόκτησης πρώτης κατοικίας από τις νεότερες ηλικιακές ομάδες σήμερα σε αντίθεση με τις ευνοϊκότερες οικονομικές συνθήκες του παρελθόντος.

Η απόκτηση ιδιοκτησίας δε σημαίνει και επίλυση του στεγαστικού προβλήματος, διότι οι ιδιοκάτοικοι, κυρίως οι ηλικιωμένοι, αποτελούν μια μεγάλη ομάδα με προβληματική στέγαση. Αναμφισβήτητα, όμως, *«η απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας προσφέρει πραγματικές ωφέλειες: περιουσιακά κέρδη, ασφάλεια, αυτονομία και τη δυνατότητα της δημιουργικής διαμόρφωσης του χώρου διαβίωσης. Αποτελεί, επιπρόσθετα, στις ελληνικές συνθήκες, βασικό άξονα και αξία-στόχο των σχεδίων ζωής των λαϊκών νοικοκυριών και, συνεπώς, πρέπει να αποτελεί και βασικό στοιχείο της κοινωνικής πολιτικής κατοικίας»* (Εμμανουήλ, 2006, σελ. 17).

3.3 Συνθήκες διαβίωσης

Οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης αποτυπώνονται στα πιθανά προβλήματα που παρουσιάζουν οι κατοικίες των ερωτώμενων καθώς και το είδος αυτών, όπου παρατηρείται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, τα όποια προβλήματα δεν προκλήθηκαν από τις πυρκαγιές. Ιδιαίτερα, το πρόβλημα της υγρασίας προϋπήρχε των πυρκαγιών στα τρία τέταρτα των περιπτώσεων. Σημαντική φαίνεται να είναι και η έλλειψη θέρμανσης, αφού δηλώνεται από τους ερωτώμενους ότι προκλήθηκε από την οικονομική συγκυρία σε ποσοστό 42,9% ενώ προϋπήρχε σε ποσοστό 35,7%, γεγονός που δείχνει ότι αποτελεί ένα συνεχές πρόβλημα που έχει ενταθεί με την οικονομική συγκυρία. Η ανεπαρκής θέρμανση συνδέεται άμεσα με την ποιότητα ζωής και την υγεία, ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές όπου οι άσχημες καιρικές συνθήκες είναι έντονες κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

Διερευνώντας τα αρνητικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η περιοχή κατοικίας τους, αυτά που αναφέρθηκαν πιο συχνά είναι η ανεργία με 57%, η φτώχεια με 53% και η έλλειψη ανάπτυξης με 51%. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας, καθώς καταδεικνύει τη φτώχεια ως ένα από τα κομβικά ζητήματα που αντιμετωπίζει ο πληθυσμός της περιοχής, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο

της οικονομικής κρίσης. Πρόκειται για χαρακτηριστικό το οποίο άμεσα συνδέεται με την ανεργία στην περιοχή, η οποία παρουσιάζεται στον υψηλότερο βαθμό σε σύγκριση με τα υπόλοιπα αρνητικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Και τα δύο προαναφερόμενα χαρακτηριστικά συνδέονται με τη σειρά τους με την έλλειψη ανάπτυξης που χαρακτηρίζει την περιοχή ενώ θεωρούνται ως άμεση απόρροια της οικονομικής κρίσης. Άλλα χαρακτηριστικά που αρκετά συχνά θεωρούνται ότι ισχύουν για την περιοχή είναι το κατεστραμμένο φυσικό περιβάλλον λόγω των πυρκαγιών καθώς και τα προβλήματα στη δημιουργία νέων οικογενειών. Θετικό είναι το γεγονός ότι η εγκληματικότητα φαίνεται να μην αποτελεί έντονο χαρακτηριστικό των περιοχών που βρίσκονται οι κατοικίες.

Αναφορικά με τις αιτίες για την παρουσία των αρνητικών χαρακτηριστικών, σε μεγάλο βαθμό, θεωρείται ότι το σύνολο των χαρακτηριστικών – εκτός από το κατεστραμμένο φυσικό περιβάλλον - οφείλονται στην οικονομική κρίση. Το ζήτημα των κατεστραμμένων υποδομών φαίνεται να επηρεάζεται τόσο από τις πυρκαγιές όσο και από την οικονομική κρίση, φανερώνοντας ότι αποτελεί ένα θέμα που δεν επιλύθηκε μετά τις πυρκαγιές, περίοδο κατά την οποία είχε αναδειχθεί και θα μπορούσε να επιλυθεί στο πλαίσιο των, όποιων, έργων αποκατάστασης πραγματοποιήθηκαν τότε. Παραμένει και σήμερα ζήτημα για την καθημερινότητα των κατοίκων της περιοχής με – δυστυχώς – μειωμένα μέσα για την επίλυσή του πλέον λόγω της οικονομικής κρίσης.

3.4 Πρόσβαση σε υπηρεσίες

Οι γεωγραφικοί παράγοντες όπως η ορεινότητα συνδέονται συχνά με σειρά προβλημάτων, όπως την περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες, αποτελώντας κοινωνικό παράγοντα που ενισχύει τον κίνδυνο φτώχειας (ΟΚΕ, 2009).

Υπήρξε σειρά σχετικών ερωτήσεων στις οποίες τα μέλη των νοικοκυριών απάντησαν δίνοντας ολοκληρωμένη εικόνα για τις δυνατότητες πρόσβασης σε υποδομές και υπηρεσίες - να μετακινούνται σε κοντινά χωριά ή να επισκέπτονται κεντρικότερες πόλεις, να απευθύνονται για συμβουλευτική υποστήριξη σε κοινωνικές υπηρεσίες, να εξυπηρετούνται από τις δημόσιες υπηρεσίες, να μετακινούνται με ευκολία στις εκπαιδευτικές δομές, να έχουν τη δυνατότητα να ψυχαγωγηθούν χωρίς να υποστούν ταλαιπωρία αλλά και να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες διαδικτύου. Παράλληλα, οι απαντήσεις εμφανίζουν τα σημεία στα οποία πρέπει να υπάρξει διερεύνηση από τις τοπικές αρχές προκειμένου οι κάτοικοι της περιοχής να μην αποκλείονται από

συγκεκριμένες υπηρεσίες και υποδομές βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο το βιοτικό τους επίπεδο και προσφέροντας αίσθηση συμμετοχής στα κοινά αλλά και αμεσότερης εξυπηρέτησης από τις δημόσιες υπηρεσίες.

Αναλυτικότερα, υπάρχουν αρκετές σημαντικές υπηρεσίες που δεν υπάρχουν καθόλου στις περιοχές των ερωτώμενων νοικοκυριών και αυτές είναι ο ΟΑΕΔ, η εφορία, οι τράπεζες, η αστυνομία και οι υποδομές πολιτισμού και ψυχαγωγίας. Οποσδήποτε, η έλλειψη αστυνομικών τμημάτων σε απόσταση εύκολης πρόσβασης αποτελεί σημαντικό ζήτημα αφού η πλειονότητα των χωριών στα οποία διαμένουν οι ερωτώμενοι είναι ήδη απομακρυσμένα από κεντρικά σημεία και με τον τρόπο αυτό τίθεται ζήτημα ασφάλειάς τους. Θετικό στοιχείο αποτελεί ότι η πρόσβαση σε εκπαιδευτικές υποδομές φαίνεται να μην παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες.

Η πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες εμφανίζεται για το 27,8% των ερωτώμενων να είναι δύσκολη ή πολύ δύσκολη ενώ για το 12,7% αυτές δεν υπάρχουν καθόλου στην ευρύτερη περιοχή (Πίνακας 1). Στο πλαίσιο της παρούσας οικονομικής κρίσης, δημιουργείται, ειδικότερα για την υγεία των πληθυσμών των πληγεισών περιοχών, ένας φαύλος κύκλος καθώς η οικονομική κατάσταση των ατόμων επιδρά σε όλους τους δείκτες υγείας, αλλά και στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Τα συστήματα υγείας, από την άλλη, στην οικονομική κρίση αντιμετωπίζουν προβλήματα χρηματοδότησης (Μαλλιαρού και Σαράφης, 2012). Επιπλέον, παράγοντες όπως η ανεργία και η φτώχεια, μέσα σε μία περίοδο χαλάρωσης των παραδοσιακών δεσμών της οικογένειας, αποτελούν ενδείξεις κοινωνικού αποκλεισμού για διαρκώς ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και αυξάνουν την πιθανότητα εκδήλωσης κατάθλιψης και άλλων ψυχικών διαταραχών (Χαραλάμπους και Τσίτση, 2010).

Σε ό,τι αφορά την πρόσβαση σε υποδομές πολιτισμού, αυτή γίνεται κυρίως με δυσκολία ή δεν υπάρχουν καθόλου στις περιοχές των ερωτώμενων κάνοντας εμφανές την έλλειψη ψυχαγωγίας των πληθυσμών αυτών και επακολούθως της ενημέρωσής τους γύρω από πολιτιστικά δρώμενα, γεγονός το οποίο πολλές φορές έχει και κοινωνικές προεκτάσεις. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με τη συχνότητα κοινωνικών επαφών των ερωτώμενων καθώς και το βαθμό συμμετοχής τους σε κάποιου είδους οργάνωση, τα οποία παρουσιάζονται και τα δύο σε χαμηλά ποσοστά, προβάλλει μια σειρά από παράγοντες που οποσδήποτε καταγράφουν την έλλειψη κοινωνικοποίησης των ερωτώμενων. Η μη ύπαρξη σειράς υπηρεσιών ενισχύει το συναίσθημα απομόνωσης για τους πληθυσμούς που αντιμετωπίζουν ήδη ιδιαίτερες δυσκολίες, καθιστώντας το πρόβλημα αυτό ακόμα εντονότερο.

Πίνακας 1: Πρόσβαση των μελών του νοικοκυριού σε υπηρεσίες και υποδομές.

	Πολύ δύσκολη (%)	Δύσκολη (%)	Εύκολη (%)	Πολύ εύκολη (%)	Η συγκεκριμένη υπηρεσία δεν υπάρχει (%)	Η συγκεκριμένη υπηρεσία δεν χρησιμοποιείται από το νοικοκυριό (%)
Τοπικά δημόσια μέσα μαζικής μεταφοράς	11,6	25,6	29,2	19,5	1,8	12,2
Κοινωνικές υπηρεσίες (π.χ. «Βοήθεια στο σπίτι», κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών)	7,5	17,4	25,7	8,9	7,3	33,2
Τραπεζικές υπηρεσίες	6,3	14,7	15,1	7,1	56,7	0
Εφορία	7,3	15,6	11,3	6,5	59,2	0
Ο.Α.Ε.Δ.	8	15,2	5,4	3,6	60,0	7,8
Γιατρό (Κέντρο Υγείας, Ιδιώτης Γιατρός κ.λπ.)	4	23,8	32,5	27	12,7	0
Σχολεία:	1,3	1,9	9,1	28,2	16,8	42,7
Α) Δημοτικό	1,7	2	12,7	23,8	16,8	43
Β) Γυμνάσιο	2	6	8,2	12,4	27,1	44,2
Γ) Λύκειο	2	7,5	9,5	10,6	27,2	43,3
Αστυνομία	3	14,9	13,9	11,8	55,8	0,6
Παντοπωλείο	1,4	5	36,1	52,6	4,6	0,2
Υποδομές πολιτισμού και ψυχαγωγίας	8,4	25,9	9	16	33,9	6,8
Υποδομές αθλητισμού	6,5	17,2	16	25,4	21,7	21,7
Διαδίκτυο – Internet	2,8	8,5	20,4	23,2	13,1	31,9

Χωριά που δε διαθέτουν εύκολη πρόσβαση σε οικονομικές, πολιτιστικές ή άλλες ευκαιρίες, θεωρούνται σαν «φυσικά» απομονωμένα. Η υποστήριξη κοινωνικής ζωής «προϋποθέτει μέτρα που αποσκοπούν στη διατήρηση της ζωτικότητας των περιοχών, χάρη σε κατάλληλες πολιτικές είτε πρόκειται για την παροχή υπηρεσιών, πολιτιστικής οργάνωσης είτε εξέλιξης των επαγγελματιών και των προσόντων» (Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο LEADER, 2000).

Σε ό,τι αφορά τις πιθανές αλλαγές στην πρόσβαση στις ανωτέρω υπηρεσίες και υποδομές που επήλθαν λόγω των πυρκαγιών, στη συντριπτική πλειονότητα οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι αυτή παραμένει η ίδια εύκολη ή δύσκολη όπως ήταν και πριν από τις πυρκαγιές του 2007.

Αναφορικά με την πρόσβαση των ερωτώμενων στο διαδίκτυο από την κατοικία τους το 71,5% δε διαθέτει καθόλου πρόσβαση στο διαδίκτυο είτε λόγω μη οικονομικής

δυνατότητας είτε για άλλο λόγο. Το ποσοστό αυτό έρχεται σε αντίθεση με την γενικότερη κατάσταση που επικρατεί στο σύνολο της χώρας καθώς το 46% των ελληνικών νοικοκυριών διαθέτει σύνδεση στο διαδίκτυο – έναντι 70% κατά μέσο όρο στην Ευρώπη των 27 (Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας, 2011). Από τους ερωτώμενους, μόνο στην ηλικιακή ομάδα 30-49, η οποία θεωρείται εξοικειωμένη με τη χρήση του διαδικτύου γενικότερα, παρατηρείται αρκετά υψηλότερο ποσοστό πρόσβασης στο διαδίκτυο (45,5%). Γενικότερα, από αυτά τα ποσοστά συμπεραίνεται έλλειψη εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες, η οποία με τη σειρά της οδηγεί και σε περιορισμένες δυνατότητες πρόσβασης σε πηγές ενημέρωσης που προσφέρει το διαδίκτυο προσθέτοντας έναν ακόμα αρνητικό παράγοντα στις συνθήκες απομόνωσης των ερωτώμενων.

3.5 Επάγγελμα, Ανεργία, Εισόδημα

Η βασική πηγή εισοδήματος ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού της μελέτης είναι η σύνταξη (41%) ενώ η δεύτερη συχνότερη πηγή είναι η αυτοαπασχόληση (25%) στην οποία πρέπει να προστεθεί και η γεωργική ή κτηνοτροφική εκμετάλλευση (15%, Πίνακας 2). Οι μισθωτοί αποτελούν ένα σχετικά μικρό μέρος του πληθυσμού της περιοχής (14,2%). Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 34,7% της συνολικής απασχόλησης σε σύγκριση με 15,6% στο σύνολο της Ε.Ε. (Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, 2012). Η αυτοαπασχόληση αναγνωρίζεται στη βιβλιογραφία ως βασικός επιβαρυντικός παράγοντας για την εμφάνιση της φτώχειας. Οι αυτοαπασχολούμενοι παρουσιάζουν κίνδυνο φτώχειας κατά 3,7 φορές μεγαλύτερο από αυτόν των μισθωτών και κατά 1,6 φορές υψηλότερο συγκριτικά με το σύνολο των απασχολούμενων (Κετσετζοπούλου, 2009).

Πληροφορίες για μία δεύτερη πηγή εισοδήματος δόθηκαν για περίπου 13% του δείγματος εργάσιμης ηλικίας με περισσότερα από τα δύο τρίτα αυτών των περιπτώσεων να δηλώνει ως δεύτερη πηγή τη γεωργική ή κτηνοτροφική εκμετάλλευση. Ο δείκτης αυτός σε συνδυασμό με το ποσοστό των απασχολούμενων σε γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες, υποδεικνύει τις σημαντικές επιπτώσεις των πυρκαγιών στα εισοδήματα πολλών νοικοκυριών, εφόσον ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού δήλωσε ζημιές σε περιουσία και κατεστραμμένο φυσικό περιβάλλον.

Πίνακας 2: Βασικές πηγές εισοδήματος

	Σύνολο (%)
Συντάξεις	41,4
Εισόδημα από αυτοαπασχόληση	24,7
Γεωργική ή κτηνοτροφική εκμετάλλευση	15,0
Μισθοί ή ημερομίσθια	14,2
Επιδόματα ανεργίας	0,6
Εισόδημα από περιουσία	0,6
Άλλα επιδόματα ή βοηθήματα	0,8
Άλλες πηγές	2,9

Σε συμφωνία με τα προηγούμενα, το επάγγελμα που δηλώνεται πιο συχνά είναι συνταξιούχος (32,2% των απαντήσεων, Πίνακας 3). Οι αγρότες αποτελούν το 22,1% ενώ μόλις το 5,1% είναι δημόσιοι υπάλληλοι.

Πίνακας 3: Επάγγελμα

	Σύνολο (%)
Συνταξιούχος	32,2
Αγρότης	22,1
Ιδιωτικός Υπάλληλος	8,0
Αυτοαπασχολούμενος	5,6
Δημόσιος υπάλληλος	5,1
Επιχειρηματίας, έμπορος	4,8
Κτηνοτροφία	3,6
Εργάτης	3,3
Ταξιτζής/οδηγός	0,8
Λογιστής	0,4
Ξυλουργός	0,3
Νοικοκυρά	6,4
Μαθητής/φοιτητής	2,5
Άλλα επαγγέλματα	2,2
Άνεργος	2,9

Αναφορικά με πιθανές αλλαγές επαγγέλματος σε σχέση με το 2007, μόλις 52 άτομα φαίνεται να έχουν αλλάξει επάγγελμα και στις περισσότερες περιπτώσεις η αλλαγή έγκειται στο γεγονός της συνταξιοδότησής τους. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει ένδειξη ότι οι πυρκαγιές είχαν ως συνέπεια αλλαγές του επαγγέλματος (τουλάχιστον ανάμεσα

σε όσους έμειναν στην περιοχή). Παρόλο όμως που λίγοι έχουν αλλάξει επάγγελμα, η μεγάλη πλειονότητα δηλώνουν ότι η επαγγελματική τους θέση έχει χειροτερέψει από το 2007. Ο συνδυασμός της χειροτέρευσης της θέσης με την παραμονή στο ίδιο επάγγελμα, υποδηλώνει ότι οι επαγγελματικές επιλογές στην περιοχή της μελέτης είναι πολύ περιορισμένες.

Η μελέτη της ανεργίας στις πυρόπληκτες περιοχές έδειξε ότι το 9,9% των μελών του δείγματος με ηλικία 16-64 θεωρούν τον εαυτό τους «άνεργα». Από αυτούς, πάνω από το μισό είναι συνεχώς χωρίς απασχόληση για δύο τουλάχιστον χρόνια ενώ ένα παρόμοιο ποσοστό κατέχει κάρτα ανεργίας, γεγονός που είναι δύο φορές πιο πιθανόν στους άνδρες παρά στις γυναίκες. Οι άνδρες, επίσης, έχουν λάβει επίδομα ανεργίας σε μεγαλύτερο ποσοστό από τις γυναίκες. Η απώλεια μιας θέσης απασχόλησης (ή για τους νέους η έλλειψη πρόσβασης στην απασχόληση) αποτελεί, κατά γενικό κανόνα, το στοιχείο που θέτει σε κίνηση τη διαδικασία κοινωνικού αποκλεισμού (Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο LEADER, 2000).

Γενικά, σε αυτό το σημείο μπορεί να επισημανθεί αναφορικά με τον κίνδυνο φτώχειας που διατρέχουν οι ήδη απασχολούμενοι ότι *«αν και συγκριτικά με άλλες ομάδες του πληθυσμού, οι απασχολούμενοι είναι λιγότερο εκτεθειμένοι στον κίνδυνο φτώχειας, εντούτοις αντιπροσωπεύουν μια σχετικά μεγάλη αναλογία φτωχών, δεδομένου ότι ένα μεγάλο μέρος του ενήλικου πληθυσμού είναι ενταγμένο στην αγορά εργασίας. Σε απόλυτους αριθμούς οι "εργαζόμενοι φτωχοί" είναι πολλαπλάσιοι από τον αριθμό των άνεργων φτωχών. Αυτό είναι αποτέλεσμα των πολιτικών απασχόλησης που κατευθύνονται προς την αύξηση των χαμηλόμισθων θέσεων εργασίας, την περαιτέρω άρση του ελέγχου της αγοράς εργασίας και την αύξηση των ποσοστών της επισφαλούς εργασίας. Η διαπίστωση αυτή θέτει υπό αμφισβήτηση την πεποίθηση ότι η φτώχεια είναι κυρίως μοίρα των ανέργων»* (Μπαλούρδος, 2011, σελ. 177).

Παρόλο που η προώθηση της απασχόλησης αποτελεί βασικό εργαλείο των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και του αποκλεισμού, η ένταξη στην αγορά εργασίας δεν εξασφαλίζει την αποφυγή της φτώχειας. Το χαμηλό εισόδημα, η υποαπασχόληση, καθώς και η μερική απασχόληση, είναι ανάμεσα στις πηγές για την ύπαρξη του προβλήματος που αναφέρεται ως «φτώχεια των εργαζομένων» (in-work poverty) (Κετσετζοπούλου, 2009).

Οι περισσότεροι άνεργοι δήλωσαν ότι αναζητούν απασχόληση με διάφορους τρόπους με το 42,2% αυτών να δηλώνει ότι ο κύριος τρόπος αναζήτησης είναι μέσω του ΟΑΕΔ (παρά το γεγονός ότι οι υπηρεσίες του ΟΑΕΔ δεν υπάρχουν σε κοντινές

αποστάσεις για τους ερωτώμενους), με τις γυναίκες να το επιλέγουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι οι άνδρες.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που αφορούν τις μεταβολές στο εισόδημα. Ελάχιστοι (μόλις το 1%) έχουν τη γνώμη ότι η πυρκαγιά είναι η μόνη αιτία της αλλαγής της επάρκειας του οικογενειακού εισοδήματος, αλλά ένα τέταρτο (23,7%) τη θεωρούν την αιτία σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση. Σχεδόν όλοι οι υπόλοιποι πιστεύουν ότι η αλλαγή οφείλεται μόνο στην κρίση.

Όπως μπορεί να γίνει αντιληπτό από τις απαντήσεις των περισσότερων ερωτηθέντων, οι ιδιαίτερες συνθήκες της οικονομικής κρίσης που εμφανίστηκαν από τις αρχές του 2010 και έπειτα, φαίνεται ότι επηρέασαν σε πολύ μεγάλο βαθμό την κοινωνική θέση των νοικοκυριών και των μελών τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις γίνεται φανερό πως οι πυρκαγιές λειτούργησαν συμπληρωματικά ως προς την οικονομική κρίση και συνέβαλαν στην ακόμα μεγαλύτερη υποβάθμιση της θέσης των νοικοκυριών. Βασικοί λόγοι για αυτό είναι τόσο οι καταστροφές μεγάλης έκτασης καλλιεργειών, κυρίως ελιές και αμπέλια, όσο και η δυσκολία επισκευής παλαιών και ανέγερσης νέων υποδομών για την υποστήριξη της τοπικής οικονομίας.

Η οικονομική κρίση ως νέο δεδομένο φαίνεται ότι επηρέασε αρνητικά, την ήδη δυσμενή θέση από τις πυρκαγιές, ενός μεγάλου ποσοστού του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, το 52,6% κρίνει το τωρινό οικογενειακό εισόδημα ανεπαρκή, σε σύγκριση με μόλις 5,9% πριν το 2007. Η μεγάλη πλειονότητα των ερωτηθέντων εμφανίζει ως πρώτιστο λόγο στην αλλαγή της κατάστασης επάρκειας του εισοδήματος την «οικονομική κρίση» ως μοναδικό παράγοντα. Σε δεύτερη θέση εμφανίζεται η απάντηση της οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με την πυρκαγιά. Το γεγονός αυτό υποδεικνύει πως οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ιδιαίτερα έντονες σε βαθμό που ξεπερνούν τις επιπτώσεις από τις προηγούμενες καταστροφές.

Σε αυτό το σημείο βέβαια θα πρέπει να τονιστεί πως το διάστημα των σχεδόν πέντε ετών από τις πυρκαγιές, έως την ημερομηνία διεξαγωγής των συνεντεύξεων είναι ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα για την αποτύπωση τόσο των ψυχοκοινωνικών όσο και των οικονομικών επιπτώσεων μίας τέτοιας καταστροφής, διάστημα στο οποίο μεσολάβησαν και οι οικονομικές αποζημιώσεις των πληγέντων. Σε πολλές περιπτώσεις το ζήτημα των πυρκαγιών φαίνεται σχεδόν «ξεχασμένο» διότι πολλά νοικοκυριά ήδη βιώνουν σε πολύ έντονο βαθμό τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

3.6 Ενισχύσεις

Οι οικονομικές ενισχύσεις αποτελούν ένα πολύ σημαντικό μέτρο σχετικά με τις δράσεις της πολιτείας για το μετριασμό των συνθηκών κοινωνικού αποκλεισμού που ακολούθησαν τις πυρκαγιές. Όπως αποτυπώνεται από τις απαντήσεις, η πλειονότητα των νοικοκυριών (60,7%) συμμετείχε στα προγράμματα ενίσχυσης (ενίσχυση ΤΑΠ, ενίσχυση ΕΛΓΑ, άμεση ενίσχυση 3.000€ κ.α.). Ωστόσο, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (73,5%) δεν παρουσιάζεται ικανοποιημένο με τις ενισχύσεις, με μόνο το ένα τέταρτο των νοικοκυριών να εκφράζει ικανοποίηση. Πάνω από τα μισά νοικοκυριά είχαν συναντήσει ποικίλα προβλήματα κατά την υποστήριξή τους την περίοδο μετά την πυρκαγιά, όπως αυτό της έντονης γραφειοκρατίας. Τα δεδομένα αυτά παίζουν σημαντικό ρόλο στην αποτύπωση των μέτρων αποκατάστασης των υποδομών, διότι πιθανά ανεπαρκή μέτρα αποκατάστασης συνέτειναν στην ένταση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού έπειτα και από την οικονομική κρίση. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην περιοχή εμφανίστηκαν φαινόμενα αυθαίρετης χορήγησης ενισχύσεων, ειδικά σε σχέση με την άμεση ενίσχυση 3.000€.

Η Ανεξάρτητη Αρχή «Συνήγορος του Πολίτη» (2010) επισημαίνει ότι τα μέτρα που ελήφθησαν για την ενίσχυση των πληγέντων από τις πυρκαγιές θα μπορούσαν να εφαρμοστούν χωρίς προβλήματα, εφόσον η σχετική πολιτική είχε εξαρχής διευκρινιστεί επαρκώς και είχε παρασχεθεί η απαιτούμενη ακριβής ενημέρωση τόσο των ενδιαμέσων τραπεζών όσο και των πολιτών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, λόγω ανακριβούς πληροφόρησης, πολίτες έχασαν το δικαίωμα ενίσχυσης, ενώ σε άλλες, πολίτες των οποίων η περιουσία πράγματι επλήγη από τις πυρκαγιές και εισέπραξαν καλόπιστα οικονομικές ενισχύσεις, κλήθηκαν στη συνέχεια να τις επιστρέψουν, επειδή δεν ήταν μόνιμοι κάτοικοι πυρόπληκτων περιοχών ή είχαν δύο κατοικίες στην πυρόπληκτη περιοχή (κύρια και δευτερεύουσα). Επειδή στις περισσότερες περιπτώσεις, οι ενισχύσεις είχαν ήδη δαπανηθεί για να αποκατασταθούν ζημιές που σχετίζονται με την πυρκαγιά, η επιστροφή του ποσού επιφέρει στους πολίτες ιδιαίτερα δυσμενείς οικονομικές συνέπειες.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι αστοχίες υπήρξαν στο γενικότερο χειρισμό των πόρων του Ειδικού Ταμείου Αντιμετώπισης Εκτάκτων Αναγκών (ΕΤΑΕΑ) που συστάθηκε ακριβώς για την αποκατάσταση των πυρόπληκτων περιοχών και των κατοίκων της. Στο πόρισμα της κοινοβουλευτικής Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής

Προστασίας του Περιβάλλοντος για το ΕΤΑΕΑ το οποίο παραδόθηκε πρόσφατα στον Πρόεδρο της Βουλής, προκύπτουν αστοχίες, καθυστερήσεις και αδυναμία διοχέτευσης κονδυλίων στις πραγματικά πυρόπληκτες περιοχές από τις φωτιές του 2007. Μεταξύ άλλων σημειώνεται ότι μετά την κατάργηση του Ταμείου το 2010 υπήρξε παύση χρηματοδότησης έργων, χωρίς μάλιστα να ολοκληρωθούν ούτε οι κατοικίες πυρόπληκτων, καθώς, όπως επισημαίνεται, τα χρήματα του Ταμείου μεταφέρθηκαν στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και ετέθησαν υπό τους περιορισμούς των δημοσίων δαπανών που έθεσε η γνωστή «Τρόικα» το καλοκαίρι του 2011.

Υπογραμμίζεται, ακόμη, πως η πορεία χρηματοδότησης των έργων δεν ήταν απρόσκοπτη, ενώ από τις Περιφέρειες και τους Δήμους (τις εντεταλμένες αρχές για να προτείνουν και να αξιολογήσουν έργα αποκατάστασης των πληγεισών περιοχών) δεν τηρήθηκε ο όρος αποκλειστικά για έργα αποκατάστασης πυρόπληκτων περιοχών ως όρος αξιολόγησης και εκταμίευσης των κονδυλίων. Σημείο αιχμής αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο κατανεμήθηκαν μέχρι σήμερα τα κονδύλια για την αποκατάσταση των ζημιών, καθώς - όπως ξεκάθαρα αναφέρεται στην έκθεση της Επιτροπής - «η αναλογικότητα δεν τηρήθηκε ως τώρα στην καταβολή των κονδυλίων και δεν έχει αποδοθεί περιβαλλοντική δικαιοσύνη». Αναφέρεται ότι στην Ηλεία από τα 28 εκατ. ευρώ που έχουν αποπληρωθεί ή έχουν εκτελεσθεί, λιγότερα από τα μισά δόθηκαν σε έργα που είχαν πραγματικά ευθεία σχέση με την αποκατάσταση που επλήγη από τις πυρκαγιές. Αντιθέτως, αρκετά κονδύλια δόθηκαν σε έργα οδοποιίας μεταξύ οικισμών ακόμη και για δρόμους που δεν προϋπήρχαν των πυρκαγιών.

Αντίθετα, ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών και των πρωτοβουλιών που αναπτύχθηκαν κατά την περίοδο των πυρκαγιών αλλά και μετά από αυτές υπήρξε σημαντικός. Οι δωρεές ιδιωτών από την Ελλάδα αλλά και άλλες χώρες αποτέλεσαν έκφραση αλληλεγγύης προς τους πληγέντες. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα της άμεσης κινητοποίησης των άτυπων δικτύων που δίνει τροφή για την επανεξέταση της άποψης περί ατροφίας της κοινωνίας των πολιτών με βασικό επιχείρημα την ύπαρξη μιας αφανούς κοινωνίας πολιτών σε επιμέρους τομείς/ πεδία εθελοντικής δράσης (π.χ. κοινωνική πρόνοια) (Μπουρίκος, 2013).

Στην περίπτωση της διαχείρισης μιας έκτακτης ανάγκης, είναι έντονη η παρουσία και ο ρόλος του «άτυπου» κοινωνικού κράτους στην περιοχή που ήρθε να συμπληρώσει (σε όποιο βαθμό αυτό είναι αρκετό) τα κενά του επίσημου κράτους. «*Τα άτυπα δίκτυα*

λειτουργούν πολλές φορές ως παράλληλη πηγή κοινωνικής φροντίδας με τα επίσημα, αντιμετωπίζονται ως βασικοί συντελεστές επιτυχίας των επίσημων υπηρεσιών (υποστήριξη, συνεργασία) και αποδέκτες επίσημης στήριξης από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τους φορείς κοινωνικής αλληλεγγύης (πχ. στήριξη οικογενειακών φροντιστών)» (Στασινοπούλου, 1992, σελ. 110).

Αναφορικά με τις επιπλέον ενέργειες που θα έπρεπε να έχουν γίνει από πλευράς της πολιτείας, οι ερωτηθέντες έκριναν την ανάπτυξη, την οργάνωση, τα επιδόματα και τις υποδομές ως τους τομείς στους οποίους θα έπρεπε να έχει δοθεί προτεραιότητα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απάντηση του συνόλου των νέων ότι «μας ξέχασαν», οι οποίοι παρουσιάζονται περισσότερο ευαίσθητοι στις περιπτώσεις της διαφθοράς και της επιλεκτικής βοήθειας. Είναι χαρακτηριστικό και από σχετική επιστημονική έρευνα στους πληγέντες των πυρκαγιών ότι, γενικότερα, η πίστη σε θεσμούς όπως η κεντρική κυβέρνηση, η τοπική αυτοδιοίκηση και τα κόμματα είναι εξαιρετικά χαμηλή ενώ αντίθετα η εμπιστοσύνη απέναντι σε θεσμούς όπως η εκκλησία και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί είναι ισχυρή (Papanikolaou et al., 2012).

3.7 Κοινωνικά δίκτυα

Σημαντικός παράγοντας για τη δημιουργία συνθηκών κοινωνικού αποκλεισμού σίγουρα θα πρέπει να αποδοθεί και στα προβλήματα που αφορούν την έλλειψη υποστήριξης και συνεργασίας εντός των κοινωνιών. Είναι σημαντικό, σε αυτό το σημείο, να τονιστεί ο διαφορετικός χαρακτήρας του κοινωνικού αποκλεισμού στον αγροτικό χώρο. Ο ορατός αποκλεισμός είναι ένα κυρίως αστικό φαινόμενο, ιδιαίτερα των συνοικιών με μεγάλη συγκέντρωση μεταναστών ή μειονοτήτων. Ο αποκλεισμός στις αγροτικές περιοχές είναι πιο διασπαρμένος και ακόμη ορισμένες φορές κρυμμένος. Αυτή η διαφορά απαιτεί μια διάκριση, τόσο στην προσέγγιση όσο και στις πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού στον αστικό χώρο (Παρατηρητήριο LEADER, 2000).

Στην περίπτωση μας, χαρακτηριστικό είναι ότι μόλις το 8% του δείγματος, συμμετέχει σε κάποιου είδους οργάνωση όπως οι συνεταιρισμοί, οι πολιτιστικές και οι αθλητικές οργανώσεις, και οι συνδυασμοί τοπικής αυτοδιοίκησης. Επιπλέον, η αρνητική μεταβολή της ποιότητας ζωής, περίπου για το 84% των ερωτηθέντων νοικοκυριών, επιβεβαιώνεται αλλά και επηρεάζεται έμμεσα από την αρνητική μεταβολή των εισοδημάτων μετά το 2007. Επίσης, η ένταση των κοινωνικών σχέσεων επηρεάστηκε με το 49% να δηλώνει υποβάθμιση αυτών. Παρατηρείται

δηλαδή μια υποβάθμιση των κοινωνικών σχέσεων που επηρεάζεται από τη μεταβολή των εισοδημάτων και με τη σειρά της επηρεάζει την ποιότητα ζωής. «*Η φτώχεια περιορίζει τις ευκαιρίες, προκαλεί απομόνωση ενώ μπορεί ακόμα να καταστήσει τα άτομα ευάλωτα στην περιθωριοποίηση ή στην παραβατική – εγκληματική συμπεριφορά*» (ΟΚΕ, 2009, σελ. 27).

4. Συμπέρασμα

Έχει παρατηρηθεί ότι οι φυσικές καταστροφές συχνά ενισχύουν ήδη υπάρχοντα προβλήματα, χτυπάνε ιδιαίτερα τους φτωχούς και μη προνομιούχους, και αντιμετωπίζονται με βραχυχρόνια μέτρα που δε συμβάλλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη (Berke et al., 1993, Fothergill & Peek, 2004). Όλα αυτά τα φαινόμενα παρουσιάζονται στο Ν. Ηλείας μετά τις πυρκαγιές του 2007.

Η υλοποίηση της έρευνας σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο δείγμα νοικοκυριών και ατόμων των πυρόπληκτων περιοχών της Ηλείας προσέφερε σημαντικά στοιχεία για την κοινωνική και οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται η περιοχή. Το πρώτο και ίσως σημαντικότερο συμπέρασμα είναι ότι οι πυρκαγιές, για την πλειονότητα του πληθυσμού, δεν αποτελούν την κυριότερη αιτία για τη δυσχερή οικονομική και κοινωνική κατάσταση την οποία βιώνει σήμερα η περιοχή αφού η οικονομική κρίση είναι αυτή που σταμάτησε κάθε μορφής ανάπτυξης της περιοχής και κατέστησε εντονότερες τις συνέπειες των πυρκαγιών.

Οπωσδήποτε, ο ρόλος των πυρκαγιών είναι υπαρκτός αφού για την πλειονότητα του πληθυσμού που διέθετε καλλιέργειες και προσπαθεί να τις επαναφέρει, η απώλεια αυτή (της καλλιέργειας και των παραγόμενων προϊόντων που κάθε οικογένεια παρήγαγε και για προσωπική χρήση) δρα επιβαρυντικά στην ήδη άσχημη κατάσταση που βιώνουν.

Ωστόσο, η γενική αίσθηση που επικρατεί είναι ότι η οικονομική κρίση σταμάτησε κάθε προσπάθεια για ανάκαμψη των νοικοκυριών που προσπαθούν, πλέον, με ιδιαίτερο προσωπικό κόπο να αποκαταστήσουν τις καλλιέργειές τους έχοντας να αντιμετωπίσουν τα υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Τα στοιχεία της έρευνας δεν ανέδειξαν έντονα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού στον πληθυσμό της περιοχής. Έχουμε να κάνουμε κυρίως με πληθυσμούς που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ευπαθείς αλλά όχι αποκλεισμένοι. Στο σύνολο των ερωτώμενων, υπήρξαν λίγες περιπτώσεις που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «κοινωνικά αποκλεισμένα» άτομα και τα οποία βρέθηκαν να συσσωρεύουν

χαρακτηριστικά κοινωνικής ευπάθειας όπως ανεργία, κάτοικοι ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών, με προβλήματα υγείας και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Παράλληλα, αναφορικά με τη φτώχεια στην περιοχή αναφοράς, η έρευνα δείχνει ότι η σχετική φτώχεια είναι αυτή που είναι κυρίως εμφανής αφού λόγω της οικονομικής κρίσης - αρχικά - και δευτερευόντως λόγω των πυρκαγιών, τα εισοδήματα των νοικοκυριών έχουν μειωθεί με αποτέλεσμα να έχουν περιορίσει (στις περισσότερες περιπτώσεις) τις καταναλωτικές τους δαπάνες χωρίς όμως (και πάλι στις περισσότερες περιπτώσεις) να μην έχουν τη δυνατότητα απόκτησης βασικών αγαθών.

Ευχαριστίες

Η έρευνα υλοποιήθηκε με συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης – ΕΤΠΑ) και εθνικούς πόρους στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» (ΕΣΠΑ). Δράση: «Συνεργασία» 2009. Πράξη Ι: Συνεργατικά Έργα Μικρής και Μεσαίας Κλίμακας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

1. Ανεξάρτητη Αρχή «Συνήγορος του Πολίτη». Ειδική Έκθεση «Διαδικασίες χορήγησης ενισχύσεων στους πληγέντες από τις πυρκαγιές του 2007». Ιούνιος 2010.
2. Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (2012). Εργασία και Απασχόληση στην Ελλάδα. Ετήσια Έκθεση 2012.
3. Εμμανουήλ, Δ. (2006). «Η κοινωνική πολιτική κατοικίας στην Ελλάδα: Οι διαστάσεις μιας απουσίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 120, 3-35.
4. Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο LEADER (2000) «Καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού στον αγροτικό χώρο», Ιούλιος 2000.
5. Κετσετζοπούλου, Μ. (2009). «Προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας των εργαζομένων: μια πρώτη προσέγγιση», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 128, 77-114.
6. Μαλλιάρου, Μ., Σαράφης, Π. (2012). «Οικονομική κρίση. Τρόπος επίδρασης στην υγεία των πολιτών και στα συστήματα υγείας», *Το Βήμα του Ασκληπιού* 11. 202-212.
7. Μπαλούρδος, Δ. (2011). «Επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό: Αρχικές μετρήσεις και προσαρμοστικές πολιτικές», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 134-135, 165-192.
8. Μπουρίκος, Δ. (2013). «Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;». Παρατηρητήριο για την Κρίση. Ε.Λ.Ι.Α.Μ.Ε.Π.
9. ΟΚΕ (2009). Υπ' αριθμ. 210 Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ελλάδος (Ο.Κ.Ε.) για την «Φτώχεια», Ιανουάριος 2009.

10. Παπαδοπούλου, Δ., Δημουλάς, Κ., Μπαμπανέλου, Δ., Τσιώλης, Γ. (2002). «Από την κοινωνική ευπάθεια στον κοινωνικό αποκλεισμό: διαδικασίες και χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού στο Νομό Κυκλάδων», *Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ*
11. Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας (2011). Η χρήση του διαδικτύου από τους Έλληνες. Μάιος 2011.
12. Στασινοπούλου, Ο. (1992), «Άτυπα δίκτυα φροντίδας και σύγχρονος προνοιακός πλουραλισμός», *Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας*, 93 (2), 109-122.
13. Χαραλάμπους, Α., Τσίτση, Θ. (2010). «Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στον τομέα της υγείας και η ανάπτυξη ενός υπερεθνικού ρυθμιστικού πλαισίου», *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 27(1):106-112.

Ξενόγλωσση

1. Adamis, D. and Papanikolaou, V. (2011). “Anger and hostility in the aftermath of a wildfire disaster in Greece”, *Open Journal of Psychiatry*, 1, pp. 66-74.
2. Bassi, S. and Kettunen, M. (2008). “Forest Fires: Causes and Contributing Factors in Europe”. Policy Department Study, European Parliament, Brussels.
3. Berke, P.R., Kartez, J. and Wenger, D. (1993). “Recovery after disaster: Achieving sustainable development, mitigation and equity”, *Disasters*, 17, pp. 93-109.
4. Boschetti, L., Roy, D., Barbosa, P., Boca, R. and Justice, C. (2008). “A MODIS assessment of the summer 2007 extent burned in Greece”, *International Journal of Remote Sensing*, 29, pp. 2433-2436.
5. Christopoulou, O.G. (2011). “Deforestation/reforestation in Mediterranean Europe: the case of Greece”, in Godone, D. (ed.), *Soil Erosion Studies*, Croatia: Intertech Europe.
6. Fothergill, A. and Peek, L.A. (2004). “Poverty and disasters in the United States: A review of recent sociological findings”, *Natural Hazards*, 32, pp. 89-110.
7. Institute for Environment and Sustainability (2013). *Forest Fires in Europe, Middle East and North Africa 2012*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
8. Kolaitis, G., Giannakopoulos, G., Mihas, C., Ntre, V., Moulla, V., Sotiropoulou, E., Pafliá, K., Argyrou, K., Kotsirilou, K., Leventakou, V., Assimopoulos, H., Tsiantis, J., Tomaras, V. and Tzavara, C. (2011). “Symptoms of posttraumatic stress, depression and anxiety among youths exposed to a massive fire disaster in Greece”, *British Journal of Medicine and Medical Research*, 1, pp. 320-332.
9. Maditinos, Z. and Vassilidis, C. (2011). “Mega fires: can they be managed effectively?”, *Disaster Prevention and Management*, 20(1), pp. 41-52.
10. Papadatou, D., Giannopoulou, I., Bitsakou, P., Bellali, T., Talias, M.A. and Tselepi, K. (2012). “Adolescents’ reactions after a wildfire disaster in Greece”, *Journal of Traumatic Stress*, 25, pp. 57-63.
11. Papanikolaou, V., Adamis, D., Mellon, R.C., Prodromitis, G. and Kyriopoulos, J. (2011). “Double disaster: mental health of survivors of wildfires and earthquake in a part of Greece”, *Psychology*, 2, pp. 132-137.

12. Papanikolaou, V., Adamis, D., Mellon, R.C., Prodromitis, G. and Kyriopoulos, J. (2012). "Trust, social and personal attitudes after wildfires in a rural region of Greece", *Sociology Mind*, 2, pp. 87-94.
13. Psarros, C., Theleritis, C.G., Martinaki, S. and Bergiannaki, I.-D. (2008). "Traumatic reactions in firefighters after wildfire in Greece", *Lancet*, 371, p. 301.
14. Rozos, D., Lykoudi, E., Tsangaratos, P., Markantonis, K., Georgiadis, P., Rodoganni, Th., Leivaditi, A. and Kyrousis, I. (2010). "Evaluation of soil erosion and susceptibility to landslide manifestation as a consequence of wildfire events affected the Zacharo municipality, Peloponnesus, Greece", *Bulletin of the Geological Society of Greece*, 63, pp. 1406-1416.
15. Xanthopoulos, G., Viegas, D.X. and Caballero, D. (2007). The fatal fire entrapment of Artemida (Greece) 2007, in Viegas, D.X. (ed.), *Recent Forest Fire Related Accidents in Europe*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.